

postav, ale je také jednotnou výpovědí autora, výpovědí, která dává projevům a chování postav – vedle toho, který vzniká z jejich interakce – ještě další význam. Dramatický text není jen „předváděním“, ale v zastržení (a jen někdy zjevně) podobě také „vyprávěním“ (jde tady samozřejmě jen o jistou analogii).²⁴ Jak monology, tak dialogy uvnitř textu jsou modifikovány tímto směřováním celkového kontextu, který je do jisté míry významově sjednocen. Tento kontext jako celek může být výrazem (i když v poněkud oslabené podobě ve srovnání s formami, které pro něj mají přímé prostředky), sdělením, je však také výpovědí (apelem) směrem k posluchači, aniž by ale většinou vyžadoval reakci adekvátní z hlediska použitých prostředků.

Vyprávění je v podstatě sociální formou monologu, i když jsou v něm náznaky dialogičnosti v tom, že (především v mluvní formě) počítá s vnímatelem (posluchačem) a sděluje mu své sdělení. Jelikož však tento posluchač je z hlediska autora relativně abstraktní (relativně proto, že autor vytváří své dílo v jistých konkrétních historických podmínkách, což může mít vliv na koncipování významů určených vnímání, musí autor počítat především s monologičností své výpovědi, tj. musí se snažit začlenit do ní „okolnosti“ projevu tak, aby nebyla příliš závislá na konkrétních podmínkách situace svého vzniku.

Drama je výpovědí, která chce „vyslovit“ symbolické významy prostřednictvím jistým způsobem koncipovaného textu (postav, jejich vztahů, jejich projevů atd.). Taková výpověď, i když je prostředkována hlasy jiných, jejich činy, událostmi, orientuje tyto k *určitým* skutkům a *určitému* promluvám, a jiné pomíjí. I v případech, kdy takové činy a události zdánlivě postrádají smysl (nemají onu „pravděpodobnostní motivaci“), musíme předpokládat, že mají účel, jsou sdělením a výrazem jistého názoru a postoje, které samozřejmě autor nemusí sdílet. Daná výpověď počítá s jistou uzavřeností (vyvrcholením, dovršením), a to i tam, kde příběh zůstává s tzv. otevřeným koncem. Jde o uzavřenost časovou, ale ne kontextovou; děj je vždy „naplněn“. Vyvrcholením zdůrazňuje výpověď svůj účel. Kontextová uzavřenost signalizuje

nutnost interpretace vztahu (a napětí) mezi významem a smyslem.

Dialogičnost ve své extrémní podobě směřuje k narušení kontextu, rozdělení souvislého toku lineárně kladených významů zdůrazňováním bezprostředních okolností, zde a nyní, jako by chtěla zpochybnout onu „řízenost“, která je dána směřováním k vyvrcholení. Repliky dialogu i tam, kde je tendence k celkovému kontextu zvlášť výrazná, např. v některých Maeterlinckových hrách, mají snahu tuto skutečnost zastřít.

Monologické zaměření celkového kontextu, i když jej předpokládáme, nedochází často zjevné realizace. Mezi dílčí jevy patří v písemné verzi poznámky, které u některých autorů mají ráz nejen pokynů pro inscenaci, ale i vyprávění (včetně popisů), jež má nezakrytý literární charakter (viz např. impresivní popisy u Šrámka, popis psychologie postav a okolností děje u Rose, uvedení do situace a psychologie postav u O'Neillů atd.). Poznámka je často důležitá nejen proto, že někdy autor vychází vstříc i možnosti čtení dramatu, ale také proto, že dialogy ponechané bez „opory“ mohou v některých případech vést k jisté volnosti a významové ambivalenci; pokud ovšem nejsou prvky vyprávění zahrnuty do dialogu samotného.

Vedle poznámek se monologické zaměření projevuje i v konkrétních promluvách některých postav, ať už těch, které více či méně slouží této funkci – rezonér, vypravěč, chór (někdy i šašek) –, nebo které ji místy přebírají. Často se takové vyprávění objevuje v monolozích nebo tirádách, může však být občas také uloženo do dialogu. Funkci různých projevů můžeme určit někdy až na základě znalosti celkového konkrétního kontextu: např. rozhodnutí, zda nějaký monolog slouží k charakteristice postavy (jejího myšlení), anebo zda je také projevem monologického zaměření celkového kontextu.

Proč však mluvit o monologizaci a monologickém zaměření, když jejich zjevné formy nejsou v dramatu tak časté a přitom nejmenším povrchově rovnomocné zaměření odlišnému dialogičnosti. Nesmíme však zapominat, že dialog neznamená vždy dialogičnost a že najdeme takové dialogické formy,